

פרידה מנורווגיה

27.6.64

— אין קונגרסים בלי בנקטים. דואגים לכך הסופרים המארחים, אשר המגע האישי עם צמיתיהם מקצועי תכל הוא ראש מגמתם. דואגת לכך העיר והמדינה. שניתנה לה ההודמנות לטפח קשרים בינלאומיים מבית. דואג לכך בראש ובראשונה הצורך בהידברות ובשיחת רעים, מחוץ לגבולות הרשמיות שבאולם ההרצאות.

כבר בלילה הראשון של הקונגרס נערך „קוקטייל“ מפואר ב„קונסטרנס האוס“, הוא בית האמנים, שיש בו גם מסעדה בשרות עצמי. המארחת היתה הגלשנית „העולמית“ סוניה הנגי, אשר קישטה את כותלי החדרים בתערוכת תמונות יקרות-ערך מגדולי האמנים בעולם, שהובאו לשם כך מן האוסף הפרטי שלה. את עושרה האגדי צברה ברגליה הקלות, שאימנר עצמן במסלול-הגלישה העירוני, אשר מיבנה-זינוקו נשקף מעל הגבעה שבקצה העיר.

קבלת-פנים שניה נערכה למחרת מטעם עיריית אוסלו, הגאה בבניינה האימפוסנטי, שתיכננה והקימה במשך 35 שנה. צירוף של סגנון בתי-הגילדות וה„הוטל דה ויל“ שבצרי השפלה והצפון — מן המאות האמצעיות של האלף השני לספירתם — שיה לבניין העיריה, העשוי שלוש קוביות ענק משולבות, שונות בגודלן ושונות בצבע לבניהן האדום-כהה — מראה שיש בו מן המזיגה בין הישן והחדש באדריכלות. ככר הכינוסים ההמוניים שבחזית, המוקף בתי לבינים רבי-קומה באותו הגוון, דמיונו אף הוא לרחבות שלפני בתי-הגילדות והעיריות העתיקות, אלא שהללו מרובעות ברובן, וזה, בעיגולו, יוצר שילוב גיאומטרי חדש עם ריבועי הקוביות של ההיכל. הוא הדין בצירי הקירות, הפסלים והאנדרטות שבתוך הבניין ומחוץ לו. עשויים בידי טובי האמנים של הדור הם ממחישים איחוד מכוון, בתוכן ובצורה, של ישן וחדש, היסטוריה ופולקלור, אגדות עבר ועלילות הווה, כשאהבת החירות, האדרת הרוח היוצרת וכיבוד העבודה והמלאכה משמשים נושאים מרכזיים בפנתיאון זה, בזעיר-אנפין, לאמנות הנורווגית המקורית.

בצאתי את הבניין, בדרכי אל המלון, נראו בעיני הפסלים והאנדרטות שבצל החורשות, ערוגות הגנים וקרנות הרחובות — כאילו יצאו מבית העיריה לשוטט ולנדוד בעיר כולה. בין אלה משכה את לבי ביותר האנדרטה של המשוררת קמילה קולט, העשויה בידי גוסטב ויגלנד והניצבת בחורשה שעל יד הארמון. „אין לך אדם שאין לו שעה“ — ואותו ויגלנד עצמו, שהגפש סלדה ממנו ב„גן הפסלים“ סר-הטעם, הפליא להקים כאן מצבה לאשה-משוררת, שבאהבתה הנכזבת הגיעה אל סף היאוש, ושכל שירתה לא היתה אלא זעקת מחאה של רחמי-האשה נגד עריצות הגבר, בחשכת הלילה הצפוני הארוך. שבירות הגוף העדין והכרכי הנפש הנאצלת מצאו פה ביטויים העליון בראש הרכון, החבוש מטפחת על השיער הרכוס, בידים העדינות הלחוצות אל הלב ובקמטי השמלה ההדוקה עד צוואר, שסופת החורף סוחפת אותה עם הדמות כולה.

* ראה „מאנים“ תמו, אביאלול תשכ"ד, תשרי, חשון, כסלו תשכ"ה.

אחותו של המשורר הנריק ורגלנד (1808—1845) היתה קמילה קולט. אותו משורר הסיד-אומות-העולם, הניצב לפתחה של שירת נורווגיה החדשה ומאציל עליה מלהט נפשו, מטוהר לבו, מרוחב דעתו ומאהבתו העזה לכל הגברא בצלם. נלהב לתנועות החופש, שהתעוררו בזמנו באירופה, נלחם כל ימיו למען שיווי הזכויות של היהודים וזקיפת קומתם, ובזכות פואימה אפית מזעזעת, שכתב על אותו נושא, נפתחו אחרי מותו שערי העיר אוסלו בפני היהודים, שהיו אסורים לבוא בה בגזירות ימי הביניים.

אין זאת הפסל גוסטב ויגלנד נתגדל ונתעלה בשעת יצירת האנדרטה של אחות המשורר, בהשראתן של ארבע השורות המזעזעות משירתו, שהן כאילו הוחס-תוכניתה של האנדרטה כולה:

בקר סנה לפי צפון-מזר.
פה דם קאחרים פה קר.
על בן עלי דמי לפת
לקבור-עולם, או אני פה.

„בנקט“ שלישי התקיים בארמון המלכותי אקרוס הוס, שהוא הבניין העתיק ביותר — מן המאה השלוש-עשרה — אשר נותר באוסלו אחרי שלוש השריפות הגדולות שפקדו את העיר מאז ימי היווסדה, לפני 900 שנה. בית המלכות וההשר לענייני הכנסיה והחינוך היו המארחים. בהמון המתכבד בעמידה בכל מיני משקאות ומטעמים, בתוך חדרי הארמון המקור שטים בשרידים אמנותיים מקדם, העסיק אותי שעה ארוכה עתונאי איסלנדי, שבא לכאן לבקש ממני ראיון על תחית השפה העברית. עניין מיוחד לאיסלנד מולדתו בבעיה זו, שכן גם הם מנסים עתה להחיות את לשונם העתיקה. קיבל ממני פרטים רבים על עיבורתם של מלים לועזיות, ואיית אותם בכתיב פונטי.

מרוב עניין ושיחות היכרות גיליתי רק ברדתנו מן המכונית, שהשיבה אותנו העירה, כי שכחת „בארמון המלך“ את תיק הניירות שלי. התרוצצנו, רעייתי ואני, בשעה מאוחרת בלילה — שהיה אמנם „מאיר כאור היום“ — לבקש תחנת מוניות. ניצב לפנינו אדם אחד בגיל בינוני, וכששמע מפינו את מבוקשנו אמר: — למה לכם מונית? המכונית שלי עומדת לא הרחק מכאן. אני אובילכם לארמון אקרוס הוס. משתחזרנו עם התיק אל המלון שלנו העתדנו עליו דבריי-תודה: — מה יש כאן להודות? — השיב האיש, שוליה של רוקח לפי מקצועו — מובטחני, שאילו קרה לי כדבר הזה בארצכם, היו נוהגים בי גם כן ככה...

ליל קבלת פנים ערך לנו גם מרכז פא"ן הנורווגי. היה זה „חג ליל אמצע קיץ“, בו משיאים משואות בעיר לאור היום שבחצות הלילה. באותה חגיגה שליד שולחנות ערוכים, כשלהבות המדורות מבליחות ומהבהבות מבעד לחלונות, הובאתי לפני הרמקול להביע ברכה למארחים. ציטטתי שירו של היינה, על אודות האורן שבקצה הצפון, החולם על התמרה שבארץ-הקדם. וסיפרתי, שהחלום הוא הודי, וכשם שהתנ"ך תורגם לשפות הסקנדינביות, כן גם תורגמה הספרות הסקנדינבית לשפתנו והשפיעה השפעה ניכרת על הספרות העברית החדשה.

אחרי אמרת דברי-ברכה האפריקנית החיננית ססיל נוברגה מגואינה הבריטית, שקראה — בין השאר — ליצירת ספרות ילדים מקורית לכל אומה ולשון. להדגמת המשאלה סיפרה, שכל ימי ילדותה למדה סיפור ילדים אנגלי על אדם שיושב ליד האה המבוערת ומעשן פייפ' — ומימיה לא ראתה בארצת הטרופית לא אח מבוערת ולא פייפ'.

הזמנתה אחר־כך, עם סיום הקונגרס, יחד עם נציג חוף־השנהב פֿריס טֿוף אַסִּמֶוֹי — שנתידדתי עמו לפני כן, בקונגרס פא"ן שבברזיל — לארוחת ערב אינטימית וטובה טעם. שנערכה בבית שגריר ישראל באוסלו למספר מצומצם של משתתפי הקונגרס. בהיות היא שומעת רק אנגלית, והוא לשונן צרפתית, הייתי אני העברי המתורגמן בינותם, כדי להיות נוכחים באותו מעמד — שגרירות ישראל! — דהו נשיא פא"ן האמריקאי, השופט יוליוס אֵיִיִןִקִס ורעייתו הפסלת את טיסתם הביתה, שהיתה מיועדת לאותו ערב. גם אותם הכרתי היכרות אישית בקונגרס פא"ן בברזיל, וכאז כן גם עתה הפצירו בי, שאזמין בשם מרכזי פא"ן הישראלי את אחד הקונגרסים הבאים של פא"ן העולמי למדינת ישראל.

1—14.7.64

בֶּרְגֵן. שוודיה וגורווגיה נטלו לעצמן ממלוא שטחו של חצי־האי הסקנדינבי שתי רצעות ארוכות, כאורך התושבים בהירי־השער שלהן, שהדנים בדרום, ואין־צורך־לומר הלפים בעפון, הם כחגבים בעיניהם. אלא ששוודיה זכתה ב"שמנת" שבאמצע, בת אקלים הגולף־סטרום הממוזג — ביערות ובמכירות ובאדמות המרעה והשלחן, ונעשתה לאחת מארצות התעשיה המפותחות והעשירות בעולם, בשעה שגורווגיה קיבלה את רצעות החוף המסערות, עם ההרים הגבוהים והחשופים והפיורדים הכחולים שביניהם, שיופיים עושר תועפות, אך לחמם לחם עוני. מתוך כך נושאים רבים מתושביה החורצים, מאז ומקדם, עיניהם אל הים, אם כמספקי דגה למיניה לכל השווקים הרחוקים, ואם ככופי ספינות במבדוקים וכמשלחי אניות סוחר — מאז ימי הוויקינגים — ואם כנהגרים ליבשה החדשה, בימים שקדמו למדינת הסעד המבוססת של ימינו.

לשבותיים שאמרנו לשהות עוד בארץ אחרי נעילת הקונגרס הוצעו לנו כמה דרכי־טיול, מסיסה אל הארקטיקה לראות ב"שמש החצות", ועד הפלגה ממושכת באניות קיטור במימי הפיורדים, לרבות הֶרְדִּיִנגֶר־פִּיורד, שהרים גבוהים מקיפים אותו כחומות ענק. בחרתי כנסיעה לרחבה של הארץ אל עיר החוף המערבי בֶּרְגֵן. נסענו לשם ברכבת על אחת המסילות הגבוהות בתבל, מעל לרוכסי הררי שלג, בתוכם אפיק הרִוְמְסְדָל הנפלא, על מפלי מימיו הבדולחיים משני העברים, וחזרנו לאוסלו במטוס טיול מנמק טוס, שחשף לפנינו את נוף הפיורדים לכל קסמיו.

אם סביבות ים המלח שלנו שמרו על צביונם הקדמון בשל להט השמש המשמרת, הרי על בֶּרְגֵן אפשר לומר, שהיא שמרה על צביונה, הידוע מתיאורי המסע מן המאות הקודמות. הודות לגשם, השוטף בה כמעט בלי הרף ומצחצה גגות הציפחה והזיתות הבתים ההנסיא־טיים במשך כל ימות הקיץ, עד שהוא הופך בחורף לשלג, אחת התמונות הקיימות. שצוירו במשך הדורות בכל הסגנונות, הוא שוק הדגים של ברגמן, שעל הרחבה שלפני הפיורד, המגיע אל לב העיר. בשוק זה ביקר יום לפני בואנו חרוש צ'וב, במסע־שירת־הברבור שלו בסקנדינביה, והנשיקה שנשק שם לדייג בין ערימות הדגים שעל שולחן־המכירה שלו — ושזולמה בכל עתונות הבוקר — הפכה עד מהרה לנשיקת הפרידה משלטונו.

חינה המיוחד של ברגן — שנוסדה בשנת 1070, ושבתשים 1350 עד 1550 שימשה נמל מרכזי לאיגוד ההנסה — הוא בנה, שהיא שוכנת מדורי דורות כמו נתונה לעצמה בחיק ההרים הירוקים, על בתיה עץ הלבנים, שתריסיהם וגגותיהם מגוונים בכל צבעי הקשת, ושער העולם פתוח לפניו מפאת הים, בעוד פיורדים פנימיים, בתוך העיר ממש, משיטים על מימיהם הכחולים מאות סירות מפרש ומנוע, בשלל צבעים אף הם, ככנפי צפורים נדידות.

בעיר זו נולד ומת אדוארד גריג (1843—1907), המלחין הנורווגי הגדול וכאן כתב את המוסיקה הערפילית-פנטסטית ל"פיר גינט" של איבסן, כשיצירתו שואבת השראה משירי העם הנורווגיים הקדומים. מושג מה משירי עם אלה קיבלתי לפני כן בחצגת פולקלור, שהוגשה לנו בחיאטרון באוסלו. ציר העלילה בתוך חלקי המחזמר השונים היתה האגדה המקומית על אודות כנור-הקסמים של פלוני הכנר הפותח, שכל מי ששמע את נגינתו, רגליו מוכרחות היו לצאת במחול. גנבים ורוצחים, שופטים ותליינים — הכל מרקדים, משמגעים אליהם צליליו של אותו כנור-הפלאים.

על גבעה שעל פני העיר, בעבי היער בית תפילה ועיר עשוי קיסמים. מן המאה השתים-עשרה, שכמעט לא חיאמן נצרותה, בשל גגונו מעשה פגזחה וגילופי הרז בקירותיו חסרי החלונות, והוא כולו כשריד מעולם האגדה. וכהמשך טבעי לעיר-רמים זו, שמשום מה — בחיק ההרים ותהודתם — היא עושה גם רושם של עיר מצמקים, הוא האקווריום של דגי התהום — מן המפורסמים בעולם — שדייריו התחמימיים המופלאים כאילו סיפקו את הצבעים הוורודיים לעיר חמודות זו. בלילה שאיננו לילה, כי הוא מאיר בענות קץ זו כאור היום, כל זה מנער מעליו תנועת החיים והמולתם ותוסף לעיני המשקיפים חסרי-שינה מחלונות בתירהמלון לאגדה עומדת של מציאות, שהיא למעלה מן הזמן. לילה לבן בברגן.

17.7.64

אוסלו. יומה של מרגרית. ומעשה שהיה כך היה. בסמינר הבינלאומי בפנינלנד, בו השתתפתי לפני הגיעי לקונגרס פא"ן בנורווגיה, נכחו גם שני סופרים נורווגים צעירים. ניגש אלי אחד מהם ואמר לי: — "אני הוא שהוצאתי מוניטין לספרך, 'יומן בגליל' בנורווגית. כאשר תהיה באוסלו, אל תשכח להתקשר עמי. אני אינני חבר פא"ן, ולא אהיה נוכח בקונגרס". — — — עתה, עם תום ימי שבתי בנורווגיה, הפצתי לקיים את ההבטחה שהבטחתי להתקשר, אבל שכחתי מי מן השנים, ששמותיהם היו רשומים בתוכניה של הסמינר, פנה אלי. בחרתי בשמן של אחד מהם, חיפשתי מיספרו בספר הטלפונים והתקשרתי עם ביתו, בכפר שליד אוסלו. ענתה לי מרגרית: — אני רעייתו. אבל שוב אין אנו גרים יחד. ומי אתה? — סופר מישראל. — נפלא! אני אוהבת את המדינה הזאת. ואתה כאן עם רעייתך. במה אוכל לעזור לכם? — סיפרתי לה סיבת קריאתי הטלפונית. השיבה: — לא. בעלי לא כתב בשעתו על ספרך. ואולם כתב עליו הסופר השני שהיה בפנינלנד, בירנבו. אם רצונכם בכך, היום יום חופשה, ואני פנויה מעבודתי בגן-הילדים שלי ויש לי מכונית משלי, אוכל לטייל עמכם לכל אשר תאווה נפשכם, ואם תרצו בכך נוכל גם לסור אל הבית של בירנבו, היושב עם משפחתו באחוות יער שליד כפר קטן, מרחק שלוש קילומטר מאוסלו.

נועצתי ברעייתי והשבנו בחיוב, כשאנו אחווים חששות, מי יודע איזו גרושה העמסנו לנו על צווארינו. כעבור מחצית השעה בקראנו אל אולם ההמתנה של המלון, שם חיכתה לנו מרגרית. צעירה יפה להפליא, וקופת קומה, והובת שיער זהורת עינים, שהזמינה אותנו לעלות מייד על מכוניתה, שעמדה ליד השער, חבל על היום הנאה. מפני הנימוס ישבתי על ידה בתא הנהגת ורעייתי בפנים המכונית, כשאנו גומרים אומר מתוך זהירות, "שלא לדבר עם הנהגת". ואולם מרגרית הסבירה לי מייד, שהיא מובילה יום-יום במכוניתה את ילדי הגן שלה מן הבית וחזרה ושחדרכים שאנו נוסעים בהם נהירים לה עד כדי כך, שידיה נחגות בהגה מאליהן ופיה פנוי לדבר. הלא מאז עזב אותה בעלה היא כה מתגעגעת על שיחת

טופרים, שהיתה רגילה להם בחייהם המשותפים. ואשר לבעלה — היא איננה יכולה להאשים אותו. הוא נסחבך ברשתות אהבה עם מזמרת אחת, בעלת נכסים, ומה יכולים לעשות נגד האהבה? אדם טהור הוא, ואינו מתחמק מכיסוי הוצאות החינוך של הילדים. אפשר אילו היתה כופה אותו, היה נשאר לגור עמה. אבל היא הבינה לרוחה, רוח משורר, ולא תפצה להכריחו לחיות חיים מפולגים. עתה יש לו גם המנוחה, הדרושה לכתיבתו, בדירה רחבת הידים עם המזמרת. תחילה נתקלו במיטרד קשה. הילדים היו עוברים יום יום בדרך לבית הספר את הבית, שם התגורר אבא שלהם עם אותה מזמרת. והיו הסיפורים של הילדים, על מה שראו עיניהם, מחתכים את לבה. קמה יום אחד והעבירה אותם לבית ספר אחר, ועכשו הכל אתי שפיר.

אגב, המדינה הזאת איננה דומה לשוודיה, בה האהבה החפשית אינה פוסחת כמעט על שום אדם צעיר. אבל גם פה רבים הזוגות המתחתנים ומתגרשים. צעיר וצעירה מכירים זה את זה, תחילה הם מתהלכים כחברים לכל דבר — אין פה פולחן האשה — אחר כך, משתבגרים, מתאהבים ומתחתנים ומקימים וולדות. לבסוף נפרדים הדרכים, זה לאחור וזה לאחור, כשהגבר מתחבט בתשלומי המזונות והאשה הגרושה בחינוך הילדים ללא־אב. גרמה למצב משונה זה, בעיקרה, ההתאכזבות של הנער מכל אידיאלים, אחרי התהפוכות שהשאר הכיבוש הנאצי האכזרי. אבל בשוודיה — עליה פסח הכיבוש הנאצי, בשל פשרה "התפשרה עם הצורך" — ברור שהרווחה היא הגורמת. פשוט אין יודעים שם מה לעשות כרוב טובה, ובאין אידיאל — החוויה של הסקס כובשת את הלב, בה מוצאים איזה שכרון, איזו טלטלה שמטלטלת את האדם בתוך הפיפחון העסקי והטכנולוגי מסביב. הסרטים של אינגמר פרנגמן, בהם "מראים את הכל", הם רק בועה על פני המים העכורים האלה. מרגרית שמעה על הקיבוצים. חושבת, ששם בחיי החברה המשותפים ניתן לפתור פתרון אנושי יותר את בעיית ילדי הזוגות הגרושים, ובעיית היחסים בין הזוהרים הכפולים. שם יש אידיאל, המרים את האדם מעל ליצרים הפרימיטיביים ומקנה מימד נוסף לאהבה בין איש ואשה.

על פרשת דרכים אחת נתברר למרגרית, ששוב אינה זוכרת להיכן לפנות. ניגשנו אל ביקתתו הבודדת של אבא, ומרגרית דפקה על הדלת. עבר זמן רב עד שיצא אלינו בעל־הביקתה, גבוה ופגיו מצומקים, כשהוא מנער מעל בגדיו פירורי הסעודה. אגב הוראות לדרך שאל את מרגרית על אודותינו, ומשסיפרה לו שאין אנו שומעים נורווגית, אמר לה בשימחה ניכרת (כפי שתירגמה לנו אחר־כך): — כמה אני מאושר. פחדתי לפתוח פי. עתה אני יכול לדבר הבלים כאוות נפשי, ולא לבוא לידי הרפה.

יצאנו לדרך הנכונה. מישור ירוק, ביקתות אכזרים. פרות רועות. יער, פיורד, שגדותיו המיוערות משתקפות במימיו הכחולים. כה הגענו לבית היער של הסופר ביירגבו ורעייתו השניה, שחקנית צעירה, וילדם הפעוט המקשיב בשקט לשיחת המבוגרים. בחדר האורחים הגדול של בית העץ, בין הרהיטים הכבדים נוסח אכזרים, ישבנו ושוחחנו על ספרות ישראל, שבירנבו מכיר כמה מצעירי יוצריה, ועל ספרות נורווגיה, שהעולם הגדול נעשה עתה חסום בפניה. בגלל שלא נודאה עם הזאבים ועל הייגריק בל, שלדעת ביירנבו, הוא החשוב והנאור שבסופרי גרמניה החדשים. ומרגרית כולה קשב, כולה אושר והתרגשות, שמשוחחים "על דברים העומדים ברומן של עולם", שהיא כה אהובה, שהיא כה תאבה לקחת חלק בהם ושנרחקת מהם מאז בעלה המשורר עזבה. נפרדים מן המארחים החביבים. נוסעים לאור שקיעה אדומה שבין אמירי היער. הדלף מעמדם דרדור המנוע.

מתברר שמרגרית יושבת רק עשר שנים בארץ הזאת. מוצאה מדנמרק, זו הארץ שאין בה לא עשירים ולא עניים, אלא בינונים. החיים חיי רמה טכנולוגית גבוהה וצדק סוציאלי. לה, למרגרית, היה קשה למצוא מנוחה בארץ מולדתה. דנמרק זו היא ארץ קטנה, מן המאוכלסות ביותר בתבל. לעולם אינך שרוי שם לבדך, מחמת הצפיפות. כשאחה יושב בן הציבורי לנוח, נמצאים תמיד אנשים על הספסל, מימינך ומשמאלך. אחיה הדני של מרגרית הביא עמו מגרנלנד, שם עבד כפקיד מסחרי, אשה אסקימוסית קטנה וילדים אסקימוסים. צעירי דנמרק ויתר ארצות הצפון, המקבלים משרות בגרנלנד, נהגים לקחת להם נשים מבנות המקום — שמחמת הקור הארקטי והתנאים הקשים ימי נצוריהן קצרות מאד — לתקים אתן וולדות, ולעזובן אחר כך עם שובם למולדת. ואולם אחיה של מרגרית שמר אמונים לאשת חיקו, ולאחר שהמשפחה בקופנהגן התעוררה מן ההלם הראשון, כולם אהבים את התגבורת האסקימוסית.

גם אמה של מרגרית היא גרושה. נפרדה מבעלה אחרי ששם עיניו בטיפה המרה. השתיה כדת היא, כידוע, מכת המדינה בסקנדינביה, בשל הימים שאין להם קץ בקיץ והלילות שאין להם תיכלה בחורף. היום האם באה מקופנהגן לביקור של חופשה אצל מרגרית, קיבלה על עצמה „בייבי סיטינג“, בתנאי שמרגרית תביא אליה את האורחים בדרכם הביתה „לקפיצה אחת“, אם יסכימו לכך. הסכמנו „קפצנו“ לכפר המגורים של מרגרית, לבית המתנוצץ בנקיונו. האם, פרוטסטנטית אדוקה ובעלת סבר פנים, תפצה לשמוע עוד ועוד על ארץ הקודש, אך אצה לנו הדרך.

מאחר בלילה הגענו בחזרה לאוסלו. סעדנו ארוחת ערב במסעדת-המצפור שעל גבעת הולמןקולן, המשמשת מרכז הגלשנות בחורף, ולרגלינו אורות העיר, והרורי האניות בפיורד וצלליות ההרים בדמדומי הלילה הראשונים, אחרי היום הארוך של הקיץ. בחצות מרגרית מחזירה אותנו אל המלון ושולחת על ידינו ברכה לישראל, שהיא כה כמהה לראותה ושאוני יוצאים מחר לדרך שובנו אליה. בהגיענו כעבור זמן-מה אל הארץ מצאנו בביתנו גלויה מאוירת ממרגרית, תצלום הקולוסיאום ברומא, שם בילתה את חופשתה: „אני שולחת לכם שניכם גלויה זו מן המקום, הממלא תפקיד כה מועז בהיסטוריה של עמכם“. כתובת לא כתבה מרגרית על הגלויה, ואנחנו, אשר כל קשרינו עמה נוצר על ידי קריאה בטעות בטלפון, לא ידענו כתובתה מעולם. כה נשארה הגלויה של מרגרית ללא מענה.

18.7.64

במסע בדרכנו הביתה, אני מעיין בספרו האוטוביוגרפי של מפיס טאו „הארץ אשר עזבת“, כשאוב מלבי מתנוסס לנגד עיני המשפט: „כל הרשמים החדשים שקלטתי חיזקו בי את האמונה, שהרוחני צומח מן השרשים ושבילעדי הויקה לאדמת-המכורה לא תיתכן כלל שירה גדולה“.

אחר כך אני נתקל בשמו של מוריץ היימן, המתואר בספר זה בין השאר כאחד השושבינים לתרגומי ספרות גורווגיה. היכרות ראשונה עם השם הזה עשיתי בימי ילדותי בווינה, כאשר קראתי תרגומי אגדות ישראל בגרמנית מאת ברדיצ'בסקי, ונאמר לי אז, שאחד פלאי פתח לפניו שערי ההוצאה הגרמנית. אחר-כך, בארץ, קראתי בהודמניות שונות דברי הערצה לאיך-שעור, שכתב על האיש בנו של מ. י. ברדיצ'בסקי, חברנו עמנואל בן גריון. עתה בלעתי את הדפים המוקדשים לתולדותיו בספרו של טאו. מוריץ היימן, הסיפור וההוגה היהודי המופלא יושב כל ימיו בכפר קטן בגרמניה,

ומשם — כקובע דרכה של הוצאת ס. פיישר המפורסמת — חלש על ספרות הדור וגילה בשביל ספרות גרמניה את תומס מן, יעקב וסרמן, גרהרט האופטמן, וכאמור גם את הספרות הנורווגית, והנריק איבסן בראשה. אדם בצל, חובק עולמות בלבו וברוחב דעתו, אשר רק יחידי סגולה מבני-דורו ידעו על קיומו, אך אלה המעטים נשאו עיניהם אליו כאל מאור גדול. הנה מספר מכס סאו בספרו, איך פנה בשעתו כעורך כתבי-עת חדש אל מוריץ היימן, לרגלי פרסום אחד מסיפוריו, בבקשה לשלוח לו כמה פרטים אוטוביוגרפיים. מוריץ היימן נענה אז לבקשה וקיבל את כל "תולדות חייו" בארבעה עמודים. אשר מכס סאו הדפיסם עתה, כעבור עשרות בשנים, בספרו אשר לפני. וארבעה העמודים האלה הם פנינה ספרותית, אשר גיליה המקרי נראה לי בשעת טיסה זו כתכלית כל מסעי לארצות הצפון...

כחויית יסוד מספר מוריץ היימן על משחק מחבואים בילדותו, עם אחותו הקטנה, בו נתגלה לו פתאם לכל ימי חייו, "הקרע במרוצת הזמן", לאמור, האשנב הפתאומי בעדו נשקף האדם מן הרגע החולף אל סוד הגלגל החוזר, אל מה שמאחורי הפרגוד... התגליות סהרוריות אלה, החוזרות ונשנות בחיינו בפנים שונות, צורות התאווה הן שמעצבת את דמותנו ומאיצה עלינו את דרכנו, צורות חוסר-הסבלנות הן, המטלטל אותנו סלטילה עזה — תאווה וחוסר-סבלנות שתיים שהן אחת — "וסיפור חייו של כל אדם הוא דרכו אל הסבלנות".

ראש הסכנות הוא, שהאדם "שהציץ" בנעוריו ייפגע בכך, שיראה עצמו — בעטייה של הצצה זו — "מצויין ברכוש גאה, שאין לאחר כניסה אליו". "החיים החברתיים האמיתיים, שהם העיקר והם המחייבים, פניהם מחוירות בפני ריגושי האינדיבידואל האמתני שבתוכנו. אנו נהנים ממצבי הנפש המיוחדים. נהנים מעצמנו — והולול באמת, הנוכח מכך, עלול ליהפך לנו לרעה חולה".

מן הסכנה הזאת, שאימה גם עליו בנעוריו, ניצל היימן, לדבריו, בגלל חיותו את חייו בד בבד עם החיים של הכפר ואנשיו, ובגלל התואם שבין חוקת היחיד שלו וחוקת גזע מחצבתו ומורעדה: "היינו המשפחה היהודית היחידה בכפר — — — ושמירת המצוות היתה חמורה בביתנו... אל הזכרונות הבלתי נהרסים בי שייכת הדלקת הנרות במוצאי-שבת לאור הכוכבים הראשונים — קידוש הלבנה בראש כל חודש"... תמיד אותה הלבנה ואור הפנים שלה, הנסוך על מועדי ישראל — "תמיד בחלקיותה השווה ביום הכיפורים, ותמיד במלואה בליל הסדר".

"שיש לי חלק בדיעה הנעלה לא לדעת אשר הנני — דבר זה נמשך בי משחר ילדותי — — — אותו דבר חסר-שם, שלפי חכמי סין הוא המקור של השמים והארץ, לא נפגם. לא היה כל רכוש, אבל מתח מופלא היה. אני לא הייתי, אבל הכל היה".